

Zelnik Csaba Ákos

A népi Kína az ezredfordulón

A Kínai Népköztársaság nagy utat járt be az 1979-es reform és nyitás politikájának elfogadása óta (XV. pártkongresszus). A helyi gazdaság iránt is érdeklődő utazó lenyűgözve szemléli a nagyvárosok gigantikus építkezéseit, az infrastruktúra fejlődését. A látványos csodák mellett azonban évszázados elmaradottsággal lehet találkozni. Kína hosszú átalakulási folyamatának kezdeti szakaszában a reform a helyi gazdaság fejlődésének lendületet adott és megkezdődött a dereguláció. Az intézkedések fokozatosan szűkítették a kötelező és centralizált tervezés alkalmazási területeit és a gazdaságban megjelent a versenymechanizmus csírája. Egyidejűleg ösztönözték a szorosabb együttműködést más országokkal és szervezetekkel, lehetővé vált a magánszektor fejlődése. Kísérleti jelleggel létrehozták az első különleges gazdasági övezeteket, s megjelenhetett a gazdaságban a külföldi tőke. A kormányzati rendszer modernizációja egyaránt érintette a közigazgatási hatalom központi és helyi kormányzati szintjét, a pénzügyi erőforrások megosztását. A reform újabb lépéseként a beáramló tőke előtt ismét szabadabbá tették az utat. Az Államtanács (kormány) kijelölte a befektetési irányítási rendszer rövid távú átalakítási programját. Felállították a sanghaji és sencseni értéktőzsdét, szilárdult a pénzügyi fegyelem, a makrogazdaság irányítása és ellenőrzése. A reformfolyamat felgyorsulása 1992 tavaszán Teng Hsziao-ping történelmivé vált dél-kínai körútja során tett - a különleges gazdasági övezetek növekedését elismerő - megjegyzéseivel kezdődött. A Kínai Kommunista Párt ezt követő őszi kongresszusa már a "szocialista piacgazdaság" létrehozását tűzte ki célul. Az intézkedések a közigazgatási és pénzügyi hatalom további megosztásához vezettek. Létrehozták az Állami Fejlesztési Bankot. Megkezdődött a pénzügyi és adórendszer reformja. Lépések történtek a politikától függő banki és kereskedelmi banki tevékenység szétválasztására.

A bejárt út dacára alapvető és komplex módon ható problémák nehezednek az országra. Senki sem vitatja például, hogy a bankrendszer reformfolyamata nagy előrelépés, de ebben a korai fázisban a kereskedelmi bankok üzleti tevékenységébe még rendszeres a kormányzati beavatkozás. Egyáltalán, a pozitívumok ellenére a tiszta versenyt számtalan akadály nehezíti. Például nem vetettek véget annak a tervgazdaságban gyökerező gyakorlatnak, miszerint az állami vállalatok előnyben részesülnek és csak kiegészítő szerep jut a piaci igényekre, valamint hatásokra gyorsabban reagáló magánvállalkozásoknak. A magánszektorra érintő fékeket a gazdaság több területén ugyan oldották, de nem eléggé. Ennek ellenére a magánszektor GDP-hez való hozzájárulása mintegy 35%, és a gazdaság folyamatos liberalizációja nagyobb teret enged a fejlődésének. A kínai "szocialista piacgazdaságnak" kisvállalkozások milliói-

ra van szüksége a tulajdonosi struktúra kiigazításához. Az iparosodási és városiasodási folyamat elkövetkező 40-50 éve alatt 500 millió új munkahelyet kell teremteni a mezőgazdaságból az iparba áramló többletmunkaerő lekötésére, amelyben nem elhanyagolható a magánszektor szerepvállalása. Ugyanakkor mérföldkőnek tekinthető, hogy a párt- és állami vezetés ideológiailag elfogadta: fő feladata a gazdasági reform elmélyítése és a magánszektor bevonása a szerkezetátalakításba. Néhány éve már nem csupán mennyiségi ugrásról beszélnek, hanem olyan - a technológiai fejlesztést előnyben részesítő - színvonalas kisvállalkozásokban gondolkodnak, amelyek magukban hordozzák a minőségi növekedés esélyét és segítik a szerkezet javítását. Az elkövetkező évek e szempontból sorsdöntőek, mert kiderül, hogy a már meghatározott központi célokon túl milyen valós intézkedések történnek (pénzügyi támogatás, technikai segítségnyújtás, jogbiztonság, a szolgáltatói rendszer fejlesztése, stb.).

A fejlett és fejletlen országrészek között elmélyülő szakadék

Az utazónak szembejön az országrészek közötti, de még adott területen belül is lényeges fejlettségbeli különbség, Közép- és Nyugat-Kína lemaradása a tengerparti területektől. (Az utóbbiak fedik le az országterület 86%-át, ahol a népesség 60%-a él.) A szakadékot a korábbi fejlesztési politika csak elmélyítette. A nyitásban kiváltságot élvező különleges gazdasági övezetekhez és nyitott városokhoz viszonyítva a többi régió elmaradottsága rögzült és a legutóbbi időig esély sem volt az egyenletes gazdasági fejlődésre. Az egységes nemzeti piac létrejöttét és működését veszélyezteti az ország tengerparti, belső és nyugati területekre való szakadása. Nehezen behozható idővesztést okozott az is, hogy a preferenciális politikát sokáig lebegtették. Haszontalan programtervezetek készítésén kívül más alig történt, bár ígérték: a központi kormányzat a fejlődésbeli különbséget "megkülönböztetett figyelemmel" csökkentti. Szerencsére felismerték, hogy e politika megfogalmazása önmagában kevés a térségi gazdaság felemelésére, ezért stratégiai fontosságú építkezésekbe kezdtek. A közép- és nyugat-kínai városok kereskedelmi kapcsolatait az autópálya-hálózat élénkítheti, ezért 2000-tól nyolc - Mongóliával, Oroszországgal, közép- és dél-ázsiai országokkal összekötő - nemzeti autópálya építését gyorsították fel. A távolság azonban nem csökken, és a szállítmányozás magas költsége a majdani külföldi befektetőben semlegesítheti a komparatív és kompetitív előnyöket.

A hátrányokkal terhelt területen az akadályokkal is feltartóztatott külföldi tőke óvatos a befektetéseiben és kivár. Nyugat-Kínában a tengerparti gazdasági régiók kiélezett versenyhelyzetét értékelve magas hozzáadott értékkel rendelkező elektronikai és kommunikációs - high tech - termékeket előállító hongkongi cégek költöznek. Jövőbe nézők elérhetőnek tartják az álmot, és az amerikai-indiai együttműködéshez mérhető kínai-amerikai kapcsolat kialakítását remélik a világ szoftverpiacán, Kína szakemberállományának, valamint az USA technológiai előnyének és marketing szakértelmének párosításával. Mindenesetre a tőke a felemelkedésre váró országrészekben tartja szemét, amelynek előnye a kiaknázatlan természeti kincs (nyersanyagköltség szempontjából kiváló kőolaj- és földgázlelőhely, ércekben és jó minőségű szénben gazdag

területek, vízierőművekkel nyerhető bőséges energia). Különösen nagy reménnyel Pancsehua-Hszicsang kecsegtet, amely Kína területének csupán 0,7%-a, de a stratégiai készletek közül a vízkészletek 11%-ával, a vanádium 69%-ával, a kobalt 82%-ával és a titánium 93%-ával rendelkezik.

A szerző a Franciaország-méretű Szecsuanal ismerkedett, a nyugat-kínai fejlesztési stratégiában kiemelt szerepet kap e tartomány. Szecsuanban a központi kormányzat 2000-ben kezdett tíz éves, látványos fejlesztési programjához, és célja az egy főre jutó GDP országos átlagának utolérése. (A programindítás előtt, 1999-ben, az egy főre jutó GDP 537 USD volt, ez 235 USD-vel maradt el az országátlagtól.) A tartománynak az aktív kereskedelemfejlesztés eredményeként mintegy 140 országgal és régióval van kereskedelmi kapcsolata. A 2010-ig tartó program kiemelt területe a vegyipar és gyógyszergyártás, az elektronikai ipar, a vízierőművek fejlesztése, a kohászat, a turisztika és az élelmiszeripar. Érdeemes tudni, hogy a 85 millós lakosú Szecsuan gazdaságában a nagyvállalatok a meghatározóak, amelyek közös ismertető jele, hogy nemzetbiztonsági okból az 1960-70-es években helyezték üzembe őket, amikor az ipart az érzékeny tengerparti területekről az ország belső felébe kezdték telepíteni. Az új idők szelét mutatja, hogy 1999-ben GDP-jének 44%-át már az elektronikai információs rendszerek, a modern gyógyszeripari és biológiai termékek alkották, amit 2005-ig 54%-ra növelnének. Mezőgazdasága külön figyelmet érdemel. Ősidők óta a bőség földjének nevezik, mert gabonafélékből, étolajból, sertéshúsból és zöldségből a fő nemzeti termelő.

Szecsuanban az infrastrukturális építkezések keretében 2000-től a meglévő 800 km hosszúságú autópálya rendszert 2005-ig 1700 km-re növelik. A tartomány fővárosa, Csengtu, Délnyugat-Kína egyik legfontosabb ipari bázisa, illetve fő kereskedelmi, elosztó és közlekedési központja. (A nagyváros méretét jellemzi, hogy közigazgatási területe Magyarország nyolcada, lakosainak száma az 1986-os 3,8 millióról 2000-re 10 millióra növekedett és 1 millióan ingáznak.) Három nagy vasútvonal fut itt össze, közvetlen összeköttetést teremtve észak, kelet és dél felé. A közelmúltban nyitották meg a Csengtu-Csungking autópályát, és nemzetközi repülőtere az ország legnagyobbjai közé tartozik. Az Államtanács Csengtut 1993-ban nyitott területté nyilvánította, a tőkebefektetés ösztönzése érdekében. A fejlődéshez kínai viszonylatban bőséges technológiai, oktatási és humán erőforrás áll rendelkezésre. A neves diákvárosban 20 egyetemen és főiskolán 90000 diák tanul. Tudományos hátterét jellemzi, hogy 2500 kutatóintézet és 9 kiemelt szaklaboratórium működik. Mégis, a gondolkodási mód és az alacsony innovációs képesség visszaveti a fejlődést. Általános tünet, hogy az adminisztrációs erőforrás versenyképtelen és a modern vezetési ismeretek hiányoznak.

Népesség, szegénység és munkanélküliség

A 2000-es népszámlálás volt hivatott választ adni arra, hogy a szigorú családtervezési politika mennyire érvényesült. Izgalmas kérdés volt, vajon a növekedési ütem alapján 50 év múlva meghaladja-e a népességszám az 1,6 milliárdot. A trend szerint

a lélekszám várhatóan 2045-2050 között éri el ezt a csúcspontot és azután lassan csökken. A számlálás azonban az újabb kor megannyi fekélyét nyilvánosságra hozta. A városiasodás gyors fejlődése odáig vezetett, hogy 2000-ben az embereknek már 36,2%-a városban élt (1980-ban 19,4%, 1990-ben 26,4%). Ráadásul a falvakból a városokba bejelentés nélkül telepedett parasztok és nincstelének 100-200 millió közöttire becsült tömegét eleve nem vehették számba. Az illegális migrációnak köszönhetően néhány szegény tartomány népessége csökkent. Családok nem tudtak elszámolni élőként nyilvántartott, de rég elhalálozott tagjaikkal, akik után a pénzjuttatást megélhetés miatt rendszeresen felvették. Találtak viszont sok millió engedély nélkül született gyermeket.

Elmondható: a népességszám - amely 2000-ben elérte az 1,27 milliárdot, illetve Hongkonggal, Makaóval és Tajvannal együtt az 1,3 milliárdot, és évente átlagosan 12 millióval növekszik - robbanását a családmódellem képes volt kezelni, inkább a régiók közötti megosztás a gond. A természetes szaporulat éppen ott nő, ahol alacsony a fizetőképesség kereslet és a gazdasági növekedési ütem ezzel nem tud lépést tartani. Az első családtervezési szabályozási javaslatot az 1950-es évek elején leszavazták. (Mao Ce-tung elve: minél többen vagyunk, annál erősebbek vagyunk.) 1978-tól él az egy gyermekeseket támogató népességpolitika. (A városi és vidéki területek családtervezési programja különbözik.) A szigorú családpolitikában a városban élő kétgyermekesek pénzbüntetését (akár 400-450 ezer Ft-nak megfelelő összeget) fizetnek be az állami költségvetésbe. A rossz megélhetésű parasztok gazdasági kényszerből több gyermeket nevelnek, az állam pedig velük szemben toleráns. Az ok egyszerű: a parasztnak több gyermekre van szükségük, hiszen nem kapnak nyugdíjat és idős korukban kizárólag a gyermekeik tartják el őket.

A népességalakulás lényeges jellemzője, hogy a társadalmi és gazdasági fejlődés eredményeként javul az életminőség, az egészségügyi és orvosi ellátás. Nagy változás ment végbe a népesség életkor szerinti összetételében. A 65 éven felüliek aránya 7% (10 év alatt 1,4%-kal emelkedett), ami 2050-ben 22% lehet. Összességében kevesebb a gyermek. A 0-14 évesek hányada 22,9% (5% visszaesést jegyeztek fel 1990-hez viszonyítva). A férfiak aránya 51,6%, a nők 48,4%. Az ideális férfi-nő arányszám 102-100 volna, de ehelyett 100 nőre 117 férfi jut. Baljósra tűnik, hogy csökken a leánygyermek aránya.

A mértékadónak ítélt manilai székhelyű Ázsiai Fejlesztési Bank 2000. novemberi szokásos éves országelemzése megdöbbentő adatsort hozott nyilvánosságra. A jelentés szerint a kínai népesség 18,5%-a, azaz 230 millió ember élt szegénységben, vagy éppen nyomorban, ami számokban kifejezve azt jelenti, hogy naponta kevesebb mint 1 USD-ből kellett megélniük. A napi 2 USD-nél kevesebbet költők részaránya még riasztóbb: 54%. Nem lehet hinni a kormánypropaganda közleményének, amely arról örvendezik, hogy az abszolút szegénységet felszámolták, hiszen napi 22 cent vidéken "elegendő" az élelmiszerre, ruházatra és a lakhatásra. Hivatalosan 2000-ben 34 millió szegénységi küszöb alatt élő embert ismertek el (nemzetközileg az 1 USD napi normát tekintik küszöbszámnak), akik főleg olyan vidéki területeken élnek, ahol nincs

tiszta víz, elegendő élelem és hiányos az alapoktatás, az egészségügyi ellátás. A lakosság széleskörű gyarapodása helyett a valóságban inkább arra kell felkészülni, hogy a kínai állami szektor reformja újabb munkanélküliséget és elszegényedést teremtsen. Ez és a városi lakosság egy részének lesüllyedése szociális robbanást idézhet elő. Nem tudni, vajon a szociális biztonsági háló kialakítást meddig húzzák és sikerül-e megakadályozni az elbocsátott munkaerő végleges elszegényedését. Legyen bárminemű kérdésről szó, a propaganda kiválóan dolgozik és abban a vállalkozásosztó kísérletek nagy publicitást kapnak. Megkérdőjelezhető, hogy a mind nagyobb terhet jelentő munkanélküliek vállalkozásra ösztökélése mennyire lehet sikeres. A kísérleti "felkaroló" programra kijelölt önkormányzatok a munkaügyi központokban nyilvántartott és munkáért rendszeresen jelentkező állástalanoknak ajánlhatják fel azt a lehetőséget, hogy induló vállalkozásukhoz üzleti információt nyújtanak, néhány évig (3-4 év) adócsökkentést élvezhetnek és az erre a célra létrehozott pénzügyi alapból hitelhez juthatnak. De kísérletek helyett vajon mennyire támogatják majd a programok széles elterjedését?

A szegénység Kína egyes területein a természeti katasztrófa veszélyét hordozza. A legtöbb természetvédelmi terület a fejletlenebb területen fekszik. Az erózió súlytotta részeken él a szegények kétharmada. A nyugati országgrész terméketlen sárgatalaját valamikor erdőség borította, amit a helybeliek kiirtottak és fokozatosan kimerítették a természetet. A rablógazdálkodás végső soron további elszegényedéshez vezet és fékezi a gazdasági növekedést. Ilyen vészhelyzet alakult ki 2000-ben a "facái" és más jól értékesíthető gyógynövény gyűjtése nyomán. A szerencsehozónak hitt növény (a közhiedelem szerint fogyasztója meggazdagszik) kinézetre a hajkoronára hasonlít, milliók megélhetését jelenti. A növény a legszegényebb régiókban terem (Hszincsiang-Ujgur, Belső-Mongólia, Csinghaj, Ningszia-Huj, Kanszu). Gyűjtésekor gyökerét is kihúzzák és ez talajerózióhoz vezet (az utóbbi 10 évben Belső-Mongóliában 140 ezer km² legelő, mintegy Magyarország és Szlovákia területével azonos rész sivatagosodott el). A gyűjtést és a kereskedelmet 2000 nyarán betiltották, a piacokat karhatalommal bezáratták. Akkor a helyi kormányzatok a kieső jövedelem ellensúlyozására a mezőgazdasági termelésre való áttérést támogatták, vagy csekély pénzjuttatással járultak hozzá a megélhetéshez. Naivitás volna azonban azt hinni, hogy a gazdasági kényszerből kereskedő növénygyűjtők esetén a tiltás visszatartó erő lehet. Főleg, miután a feketepiacon az ár azonnal megduplázódott. A hírek szerint a termővidékeken 1 kg facái felvásárlási ára (begyűjtése egy 6-7 tagból álló család kéthavi munkáját jelenti) 24-ről 48 USD-re ugrott, a facái-őrület hívei Hongkongban 88 dollár helyett 166-at is megadtak a piacokon az egyébként ízetlen növényért, míg az éttermekben 1 tál facaiból készült leves 12-15 USD.

Kínzó vízhiány, gyengén kezelt természeti és környezeti problémák

Kínában az egy főre jutó vízkészlet mindössze a világátlag egynegyede. Az ország területének (9,6 millió km²) egynegyede száraz. Jelentős megművelhető földterület vész el évente. 2000-ben északon kritikus méretet öltött a vízkészlet apadása, az

átlagtól 10%-kal kevesebb eső esett. Környezetvédelmi szakemberek keseregnek, hogy az ország 668 nagyvárosának kétharmada különböző mértékű vízhiánnyal küszködik (éves szinten 6 milliárd m³) és közel 100 nagyváros esetén komoly a válsághelyzet. Kínában található a világ legszennyezettebb vizei és talajai. A Kereskedelmi Világszervezettel (WTO) közlése szerint a Föld tíz legszennyezettebb városa közül hét kínai. Még van esély a vízbázisok fennmaradására. Számos természetes rezervátumot és védett zónát kell létrehozni, összhangban a környezet megóvásásával, a

vadon élő növény- és állatfajok megmentésével.

Az 1990-es évek lendületes gazdasági fejlesztései fokozták a környezeti problémákat. Vidéken az erdőirtás, a túllegettetés és a bányászat okozott hihetetlen károkat az ökológiai rendszerben. Az állapot kevés jót sejtet. Független elemzők úgy vélik, hogy évente legalább 10 ezer km² földrészt erodálódik, fele a hét fő folyó vízgyűjtő medencéjében. Évente 5 milliárd tonna termékeny földet mosnak el a folyók, vagy pusztít talajerózió, és ezáltal 2460 km²-el növekszik a sivatagos terület. A széléroziós probléma az előzőekkel együttesen 3,6 millió km² földterületet érint (Franciaország területének több mint hatszorosát), az ország területének 38%-át. A központi hatalom hozzáállásának elmozdulását tükrözi, hogy 2000-től 2010-ig tartó víz- és talajeróziós tervet dolgoztak ki. Sárga-folyó felső és középső szakaszán 10 év leforgása alatt 50 ezer km² erodált ter-

Talicskázó nő

mőföld erdősítését és füvesítését végzik el. (A folyó érzelmileg nagyon fontos a kínai ember számára.) A Jangce (a Nílus után a föld második leghosszabb folyama) sze-csuani szakaszán az iszap folyóba ömlésének mérséklésére ez ideig 200 ezer hektárt meghaladó partrészt fásítottak vagy változtattak legelővé és 2001-től 2005-ig összesen 2,9 millió hektárt terveznek betelepíteni. A kormányzat az ökörendszer egyensúlyának középtávú helyreállítását tűzte ki célul (2010-2030). Szép és magasztos cél, de a feladat összetett és csupán a részleges helyreállítás generációkig eltarthat. A javulás mindaddig nem lehet reális, amíg a környezeti károsodás szorosan összefügg a vidéki ember megélhetésével.

Ha lassan is, de változik a szemlélet és a lehetetlennek tűnő helyzetekben az akarást dicsérni kell. Piacokon mindenféle - gyakran veszélyeztetett - állatfaj testrészéhez hozzá lehet férni, amelyeknek a néphit gyógyerőt tulajdonít, a szerző kedvenc története mégis az állatfajok megmentése terén tapasztalható igyekezet. A 60 millió éves Hszincsiang vadló (a híres orosz felfedező után az 1770-es évektől Przhevalszkiként vált ismertté) eredetileg az északnyugat-kínai Hszincsiang-Ujgurban volt honos. Kínában szomorúan alakult a sorsa, száz évvel ezelőtt eltűnt és egzotikumként állatkertekben élt. A világon ezer maradt meg, de mind annak a 28 lónak a leszármazottja, amelyet 1890-ben egy német zoológus szállított Hamburgba. Kínai újrahonosítására és a faj megmentésére 98 lovat gyűjtöttek össze. Dél-Kína Fucsien tartományában (Lungjen) a különösen veszélyeztetett vadon élő tigrisek megmentésére indult állatvédő program. Állítólag az 1990-es évek elején még láttak néhány szabadon élő példányt. 2010-ig 100-ra növelik a visszatelepített populációt. Az óriás panda-akció pedig már legendás.

Energiaforrások

Az elektromos energia főleg széntüzelésű hőerőművekből, közel egynegyede vízi erőművekből származik. Kínában nagy reményt fűznek a vízi erőművekhez. A média világszerte felkapott témája a sok megkérdőjelezhető óriásépítkezés. Kit nem sokkol a Jangce kolosszális és a világon semmi addighoz nem mérhető Három szurdok erőműve Hupej tartományban? Teljes beruházási időszaka 17 év. A munkálatok első fázisában (1993-97) a folyó völgyzáró gátja készült el. Olyan bonyolult akadályokat kellett leküzdeni, mint a betonöntés technológiája, a különlegesen nagy fémszerkezetek felszerelése, a világ legnagyobb teljesítményű hidro-generátor rendszerének legyártása és szerelése. Huszonhat, egyenként 700e KW teljesítményű rendszert helyeznek üzembe. A második fázis végére (2003) az első négy energiafejlesztő egységet működésbe hozzák és várhatóan 2009-ig befejezik a beruházást.

A szénvagyon 1006,3 milliárd tonnára becsülik (fő lelőhelye Észak és Északnyugat-Kína, a leggazdagabb készletek Sanhsziban, Senhsziben és Belső-Mongóliában vannak). Kínában a feketeszén termelés kulcsszektor (az ország ebben világelső) és a szén adja az energiaszükséglet 2/3-át. Minden szinten egyetértenek abban, hogy az ország széniparát hatékonyabban kellene hasznosítani. Intézkedésként a veszteséges - döntő hányadban kisméretű - bányák végleges bezárása 1998 óta szakadatla-

nul tart. 2000 májusáig az elavult művelési technológiát alkalmazó állami bányák közül 33220-at (!) zártak be és még legalább 5000 bezárása volt napirenden (ezzel az éves termelést 300 millió tonnával csökkentették, bár a belföldi piacot jelentős túlkínálat terheli, elsősorban keleten.)

A nukleáris energia az ország energiaellátásának mintegy 2%-át teszi ki és az energiatermelésben a tizedik ötéves tervben (2001-2005) nyerhet jelentősebben teret. (Az uránkészlet egyébként hatalmas.) Ütemesen fejlesztik a gyártóbázist. A világ vezető nukleáris berendezés-gyártói közé tartozó franciaországi székhelyű Framatome Group és sanghaji partnervállalata készítette el az első kínai terméként jegyzett 1000 megawattos nukleáris erőművet, amelynek beüzemelése 2002-ben kezdődött.

Kína 1993 óta nettó kőolajimportőrré vált és 2010-ig az igényét legalább 100 millió tonnára becsülik. Az ismert olajkészletek északnyugaton, északkeleten és a délkeleti tengerparton fekszenek. Az eddig feltárt jelentős kőolaj- és gázmezők mellett újabbakat fedeztek fel Belső-Mongóliában. Északkelet-Kínában híres a Liao olajmező. A Liaoning-öbölben - ahol az 1980-as években sikertelenül kutattak - 43 km² kiterjedésű és a tengerszint alatt mindössze öt méterrel húzódó kőolaj- és gázmezőre bukkantak. (Ezen kívül jelentős a tartalék olajjalából.)

Az energiaipar általános versenyképességének fokozására és a nemzetközi szabályokkal össze nem egyeztethető energiaipari monopólium megszüntetésére több lépésös intézkedéssorozat kezdődött. A kormányzati adminisztrációt és az erőműveket szétválasztják (2000 végéig 31 tartományi energiahivatal közigazgatási funkcióját törölték el és adták át a helyi gazdasági és kereskedelmi bizottságoknak), az erőművek és az energiahálózat működtetőit különválasztják, valamint megkezdtek a versenyrendszer bevezetését. Utóbbit a kínai gyakorlat szerint kísérleti jelleggel előbb a fejlett területeken és Sanghajban.

Az ország világszerte a biogáz, mint megújuló energiahordozó alkalmazásában. Megújuló erőforrások rendelkezésre állnak azokban a tartományokban is, ahol a szegénység általános, ahol a vezetékes energiahordozók nem hozzáférhetők. Az 1930-as évek korai próbálkozásai elhaltak. Mao Ce-tung 1958 áprilisában Vuhanban kijelentette: a biogázt el kell terjeszteni. Az akkori technológiai szinten azonban nem volt érdemes biogázt termelni. 1968-tól 1974 végéig 230 ezer kisebb házi biogáz termelő rendszer épült meg Szecsuánban. 1975-től a szecsuáni kormányzat intenzívebben támogatta a programot. Vidéki kampánykörutakon népszerűsítették a házi rendszereket és 1978-ig 5 milliót adtak át. A korai technológiák azonban alacsony színvonalat képviseltek és alig bizonyultak használhatónak. A kutatással és fejlesztéssel megnövelt hatásfokú rendszerek időszámítása 1982-től kezdődik, és velük új távlat nyílt meg a biogáz előtt. Számos egyetemen folytatnak kutatás-fejlesztést, de a központ Szecsuán lett. Biogáz előállítására szinte valamennyi szerves anyag alkalmas (háztartási hulladék, zöld növényi rész, trágya, kommunális szennyvíz, valamint gyógyszergyárak, cukorfinomítók, sörgyárak és borászatok, állattartó telepek és vágóhidak nagy mennyiségben termelt szerves hulladéka, stb). Gyorsan terjednek a városi rendszerek, a közép- és nagyméretű biogáz-üzemek. Az első modell-beruházások sorá-

ban megvalósult nanjangi üzem (Honan tartomány) napi biogáztermelése 40 ezer m³ és 20 ezer városi háztartást lát el. Szecsuanban évi 90 ezer biogáz-termelő házi rendszer épül, a legtöbb az országban. (Energiahatékonyság szempontjából a házi használatú 6 m³-es rendszer például éves szinten 300 m³ biogázt tud átlagosan termelni, ami egy tonna nyersolajjal, vagy másfél tonna tüzfával egyenértékű. 2000-ben Szecsuanban 2 millió ilyen gyorsan megépíthető kisméretű házi rendszer működött.) Közkeveltségét segíti az országos kampány, az elterjedését szorgalmazó rendezvények szervezése és technikai képzés, az alacsony beruházási költség (100-125 USD) és a gyors megtérülési idő (3 év). Áramfejlesztésre használják, főznek, melegítenek és világítanak vele, fűtéshez veszik igénybe. Közvetett gazdasági haszonként legalább harminc féle hasznosítási lehetősége van. A biológiai lebontás után visszamaradt anyag beltartalmi értéke kiválóan alkalmassá teszi a föld termőképességének javítására. Biológiai szerként megöli a kártevő rovarokat. Sikeresen alkalmazzák a gombatermesztésben. A fermentációs üledékkel halakat táplálnak, sertéshizlaldákban az etetőanyag adaléka.

A reformfolyamat néhány napirenden lévő kérdése

Ma már nem szenzációértékűek a kínai különleges gazdasági övezetekről szóló hírek. Létrejöttük természetes és döntően hozzájárulnak a kereskedelem és szolgáltatóipar fejlődéséhez, az exportszerkezet javításához, vagy pénzügyi és turisztikai együttműködések kialakulásához. Az állami tulajdonú közép- és nagyvállalatok reformja 15 ezer vállalatot érint és 450 ezer állami tulajdonú kis- és középvállalkozásnál kell végrehajtani változást. (1998-ban a nyilvántartott 206,8 millió városi munkaerő 43,8%-a állami, 9,5%-a kollektív vállalkozásban dolgozott - összességében 52,3%, az alkalmazottak közel fele -, miközben húsz évvel azelőtt ez az arányszám 78,3 illetve 21,5%-os szinten állt - azaz együttesen 99,8%-ot alkotott.) Egyrészt léteznek kötelezően előírt átalakítási sémák. Más esetben az átszervezés mega-fúziók formájában valósul meg. Az egyesülési láz látványos jelenség az országban. Az összeolvadás révén versenyképesebb vállalkozói csoportok jönnek létre.

A szerkezetátalakítás is kikényszeríti a foglalkoztatási struktúra változását. A modern vállalkozói rendszer kialakításakor az állami tulajdonú vállalkozásoknak változniuk kell, ha versenyképes részesei akarnak lenni a gyors és fenntartható gazdasági fejlődésnek. Mindazonáltal az állami vállalatok működéséről sok esetben még nem a piac mond ítéletet. A teljesítőképesség javításában alig valósult meg haladás. Az állami vállalatok kilátásait rontja, hogy döntő hányaduk azonnali átalakítást, technológiai felzárkóztatást követel és ehhez óriási tőkére van szükség. A reformkezdeményezések ellenére sok állami vállalat lassan fog hozzá a feladathoz. A nagy- és középvállalkozások nyomásztó helyzetét a fizetésképtelenség, mint általános jelenség szintén terheli.

Az állami hivatalok és intézmények személyzeti reformja

Az állami hivatalok és intézmények régóta késleltetett reformja sürgető szükség. Az elboronált korrupciós ügyekről, meggazdagodott hivatalnokokról és pártvezetőkéről

sokáig nem adhatott hírt a média. A párt irányítása alatt tartott gazdaságban a felső kör érintettsége természetes módon termelődik ki. 2000-ben a világot meglepte a 4,8 millió USD kenőpénzt elfogadott parlamenti alelnök, Cseng Ko-csie halálra ítéltése. Még azon az őszön figyelemfelhívó antikorrupciós kiállítást rendeztek Pekingben, ahova a nagy érdeklődés miatt szinte lehetetlen volt belépőjegyet szerezni. A bemutató hetvennél is több gazdasági bűncselekmény dokumentumait mutatta be, a rendőrségi rajtaütéseket videokivetítőn lehetett követni. Az utóbbi években nyilvánosságot nyert korrupciós ügyek válságot jeleztek és azonnali beavatkozást sürgettek. A reform előzményeként átvilágító ellenőrök járták a helyi hivatalokat, de az átvilágítás módja és a vizsgálódók fedhetetlensége eleve vitatható volt. Mégis, a szűrőn fennmaradtak hivatalnoki helyét új munkatársakkal töltötték fel. Igaz, a hivatali álláshoz való jutás gyakran kapcsolatok és rokon szálak függvénye. Ilyen körülmények között vajon tényleg véget érhet-e a védett és féltve őrzött pozíciók korszaka? A helyi hagyományt tekintve ez megkérdőjelezhető.

2000-2001-ben a reform az 1,3 millió állami tudományos és technológiai kutatási intézménnyel, felsőoktatási és a szolgáltatói körrel kezdődött. Korábban mindezek a kormányhivatalokkal azonos besorolás alá tartoztak. A változás 28 millió alkalmazottat érintett, s ebből mindössze 55%-ot tett ki a szakmai dolgozó réteg. Tömegek veszítették el féltett hivatali rangjukat. A reform furcsasága, hogy a hatékony állami szociális rendszer kialakításáig (arra pedig jó ideig várni lehet) az intézmények kötelesek a felszabaduló munkaerőt más munkakör felajánlásával elhelyezni. A humán erőforrás fejlesztésében azért lehet érezni az elszántságot. Az "agyelszívással" fiatal és tehetséges értelmiségiek hagyták el az országot, illetve 1977-től 2002-ig 300 ezren tanultak külföldön és sokan nem tértek vissza Kínába. A TOKTEN önkéntes program az érzelmeiken felülemelkedve éppen a külföldre távozott - és ezért korábban megbélyegzett - szakértők átmeneti hazacsábítását célozza meg ingyenes tanácsadói tevékenység végzésére, amit az ENSZ Fejlesztési Programja és az Önkéntesprogram támogat.

Termelés és szerkezetváltás

A kínai nemzetgazdaság szerkezeti arányait modernizáció útján befektetésekkel, a kormány újabb intézkedéssorozattal gyorsíthatja (többek közt a vállalkozói környezet optimalizálásával, adókedvezményekkel, pénzügyi támogatásokkal, a szigorú adminisztrációs akadályok, önkényesen kivetett kvóták, alaptalan büntetések, illetéktelen vizsgálatok megszüntetésével, a formalítások lebontásával, befektetővédelmi jogszabályokkal) és hathatósabban segítheti elő a pénzügyi reform sikerét, elmélyítheti az állami tulajdonú vállalatok reformját és javíthatja az exportstruktúrát. A piac diverzifikációjában az exportorientált vállalkozások kiemelt helyre kerültek. A stratégiai átszervezés, illetve a szerkezetváltás mértékét és ütemét szektoronként különbözően ítélik meg, de a pártvezetés egyetért abban, hogy a folyamatban a külföldi tőke nem nélkülözhető. Étvágygerjesztőként az eddigi befektetési célterületet bővítik, és a kül-

földi tőkét a mezőgazdasági, környezetvédelmi, infrastrukturális és high-tech termékek felé irányítják. Az acélipar, a gyógyszeripar, a járműipar és a mezőgazdaság területe képet ad a változásokról.

A kulcsszektorok közül az acélipar a kínai gazdaság érzékeny része. Kína a világ legnagyobb mennyiségű acéltermelője. Utóbbi években az évi 100 millió tonnát meghaladó acélkibocsátásban a termékszerekezetet az alacsony színvonalú termékek uralták. Az ágazat halaszthatatlan átalakításához és a minőség javításához elkészült az átfogó fejlesztési stratégia. Középpontba helyezték a hozzáadott érték növelését (melegen és hidegen hengerelt vékony acéllemezek, galvanizált acéllemezek, rozsdamentes vékony acéllemezek és hidegen hengerelt szilikon-acél termelése) és a négy legjelentősebb acélipari vállalkozás támogatását. A globális talponmaradás követelményeként és a WTO-csatlakozással összhangban a kormányzat vállalta, hogy 10-ről 8%-ra csökkenti az acélipari termékeket terhelő vámot és hozzákezd az iparág egyéb akadályainak lebontásához. Mindez a hazai gyártókat kényes helyzetbe hozta és sokak nem lesznek képesek megbírkózni az új versenyhelyezettel. Elkezdődhetett viszont a technológiai megújulás. 2000-től forrásátcsoportosítással 86 milliárd USD-t terelnek át az ágazatban.

Az autóipar acélipari termékek iránti igénye az 1996. évi 5,48 millió tonnáról 2000-re 9 millióra növekedett. A jövőben a járműipar lehet az ország egyik fő gazdasági húzóereje, amihez az ország acéliparának szintén idomulnia kell. A 200 milliós kerékpár országában a lakosság kevesebb mint 1%-ának van autója, de egy felmérés szerint a városiak 32%-a öt éven belül vásárolni szeretne. A 20-30-as éveikben járó fiatalok körében a legnépszerűbb a gépkocsivásárlás. A következő 10-15 évben várhatóan 150 millió család vásárol autót. Az életszínvonal emelkedéséhez az autóipar teljesítménye kezd igazodni. A kínai járműipar gyengesége a szűk kínálat és a fejlesztés háttérbe szorulása. Új modellek nélkül is emelkedik az eladás. (1990-ben 816 ezer gépkocsi volt magántulajdonban, 1999-re 5,34 millió. 2002-ben összesen 14 millió jármű futott az utakon. A nagyvárosokban 100 autó jut 10 ezer lakosra.) Az ágazat sikerét neves külföldi gyártó cégek és helyi volt fegyver- és repülőgyárak alapozták meg. A gyártás 80%-át az állami és külföldi cégek vegyes vállalati formája uralja. A járműveket átvett licencként, vagy vegyes vállalati formában gyártják és szerelik össze (főként kifutott, vagy kifutóban lévő szériákat, de a legmodernebb technológiával luxusjárműveket is gyártanak). Az eredeti modellen kisebb változtatásokat végrehajtva és a közízlésnek behódolva általában saját elnevezéssel forgalomba került modell a taxiként közkedvelt Citroen ZX (Fukang). A Daihatsu Charade generációkkal korábbi típusai Xiali néven futnak, a Suzuki Alto (Jiangbei), a Suzuki Alto licenc alapján készül a Chang'an, Subaru kiskocsi a Yunkue, elterjedt a Daihatsu Huali kisbusz, míg a gazdagok szívesen vásárolt járműve a Beijing Jeep, Dodge Grand Caravan és a Shanghai Buick. A Volkswagen legnagyobb kínai sikerét a Jettát 1996-ban az Audi 200-as, azután a felső középosztály által keresett Audi A6-os speciális változata, 2001-től a Bora és végül a Polo megjelenése követte. Sanghaj mellett a FAW-Volkswagen és a First Automobile Works Group révén Csangcsun (Csilin tartomány fővárosa, a kínai autó-

ipar szülőhelye) az új évezred egyik legfontosabb gyártóbázisa. Tehergépkocsikat, személyautókat és alkatrészeket egyaránt gyártanak, kutató és fejlesztő részleget működtetnek. A Jinbei-General Motors (GM) együttműködésnek elvárása volt, hogy legalább 40%-ban helyi alkatrészeket használjanak fel, amit 3 éven belül 80%-ra tornásznak fel. A GM 2000-ig 2 milliárd USD-t fektetett be hat helyi vállalkozásába. Nem hallgatható el ugyanakkor, hogy Kínában a személyautóvásárlás luxusnak minősül. Az árak ugyan a WTO-csatlakozás közeledtével csökkenni kezdtek, de a belföldi árszínvonal a 80-100%-os behozatali vámtarifának köszönhetően így is közel kétszerese az európainak. A WTO-tárgyalásokon Kína vállalta, hogy 2006 közepéig 25%-ra csökkenti az autóimportot terhelő vámot, amit további adminisztratív díjak emelnek. Az árviszonyokat jól példázza a szerző személyes tapasztalata, miszerint 2000 szeptemberében a Csengtuban gyártott "ránccelvarrott" Volkswagen Santana modell (20 évvel azelőtti megjelenésekor kiválónak számított) alapára a helyi autószalonokban magyar viszonyokra vetítve 5,6 millió forint volt.

Az autógyártás fellendülését megelőzte a motorkerékpárok kultusza. (2002-ben összesen 30 milliót tartottak nyilván.) A kerékpárral hajtott riksák mellett elterjedt a motorkerékpáros riksa. A fejlődésben szintén a védelmi célú termelő vállalatok járnak az élen. Az iparág története alig két évtizedes korszakot ölel át. Az 1785-ban alapított és az 1950-es évektől jelentős védelmi vállalattá fejlesztett lőszergyártó Jialing-csoport a reformok kezdetétől (1979) gyárt polgári termékeket. A szecsuanai pártszervezet ösztönzésére a gyár vezetői partnercég hiányában kénytelenek voltak önerőből fejleszteni. Előbb a japán Honda-csoportot keresték meg, de az akkor nem bízott a piaci lehetőségben. A kínaiak technológiai rajzok nélkül külföldről importált motorkerékpárokat voltak kénytelenek tanulmányozni, de a pártfőtitkár ígéretét teljesítették: az újkor Kína 30. születésnapjára elkészült az első hazai gyártású motorkerékpár. Idővel Kína a világ egyik legjelentősebb motorgyártójává vált. 1979-ben a Jialingnál mindössze 55 darabot szereltek össze, 2002-ben mintegy 2 milliót gyártottak.

A kínai gyógyszeripar súlypontja a biogyszerek fejlesztése. Innováció, új gyártósorok és gyógyszerkészítmények nélkül az iparág versenyképessége drasztikusan visszaeshet. Általános vélemény szerint a hagyományos gyógyszerek hatékonyságát szintén javítani kell, emelni a technológiai és csomagolási színvonalat, így azok az amerikai és európai piacon értékesíthetővé válhatnak. A gyógyszeripar növekedése és a WTO-csatlakozás kényszerítette ki, hogy az iparág egy részét (a gyógyszeripari kereskedelmet, a terjesztést és a gyógyászati jellegű szolgáltatásokat) a jövőben jobban megnyitják a külföldi befektetők előtt, illetve lehetővé válik az orvosi műszerek importja. A WTO-tárgyalások folyamán Kína erre ígéretet tett, mégis sokan kétlik, hogy valóban képes lesz a WTO-elvekkel összhangban a külföldi vállalatokat az állami vállalatokkal egyenrangúan kezelni, és az állami cégeknek burkolt módon nem biztosít majd különleges bánásmódot. A piac résznyire addig is nyitott volt, vagyis léteztek vállalkozói együttműködések, elsősorban a kereskedelemben. Az élesedő nemzetközi helyzetben máris több tucat nagy gyár keresett külföldi partnert és kötött megállapodást, de a 6000-en felüli gyártóhoz képest ez az arány szerénynek tekint-

hető. (A 25 legnagyobb multinacionális gyógyszeripari vállalat közül 20 jelen van a piacon. Az 50 legnépszerűbb termékből 40-et vegyes vállalatok állítanak elő.)

A vidék, egyáltalán a mezőgazdaság átszervezése, diverzifikációja és az agro-technológiai fejlesztés felgyorsítása nehezen kivitelezhető feladat. Ellenben tudományos kutatásokra 2001-től 2005-ig összesen 730 millió USD-t fordíthatnak, ami háromszorosra az előző ötéves tervben biztosított forrásnak. A fő mezőgazdasági termékekből hosszú időn át hiány volt, ezért a mennyiségi gabonaellátás volt a fő vezérlő elv. Napjainkban a mezőgazdasági gazdálkodók jövedelme bizonyos régiókban és termékekből csökken a túlkínálat következtében, ami vidéken már-már a szociális stabilitást veszélyezteti. Eközben Kína fő mezőgazdasági gabonatermékeinek (rizs, búza) az ára megközelítette, vagy meghaladta a világpiaci árakat. A helyi termékek az élelmiszerbiztonság terén gyakran kívánni valót hagynak maguk után, a versenytársakéhoz képest gyöngye minőségük és csomagolásuk igénytelen. Az agrárpiac zárt, külföldi áru alig tud bejutni, de hamarosan az ország mezőgazdasági piacának megnyitásával olcsóbb termékek érkeznek a belső piacra. A WTO-val kötött szerződés értelmében Kínának 2006-ig 22-ről 17%-ra kell mérsékelnie a mezőgazdasági importtermékek vámját. A nyugati régió fő termékei alkalmasak Közép- és Kelet-Kína mezőgazdasági ellátására és az exporttermelésre (pl. gyapot, zöldség és gyümölcs, dohány, cukornád). Az éléskamra-koncepció nagy próbatétel elé néz: Nyugat-Kína művelhető területének 81%-a száraz, ezért víztakarékos öntöző technológia megteremtése nélkül a mezőgazdasági növekedés nem lesz fenntartható.

A pénzügyi rendszer reformjának elhúzódása

A kínai kormány azt hangsúlyozza, hogy a nyitási folyamatot alapvetően a gazdaság fejlődésétől és a pénzügyi reform előrehaladásától teszi függővé, tehát attól is, hogy mennyire képes fejlődni a pénzpiac, és a pénzügyi szektor szabályozó ereje milyen mértékben érvényesül. A pénzügyi rendszer gyökeres reformja tehát (államháztartás, költségvetés, bankrendszer) folyamatban van. Pozitív lépések történtek a fizetési mérleget bemutató pontosabb struktúrák és statisztikák biztosítására, a küladóság-monitoring hálózat kiépítésére, az előrejelzés erősítésére, illetve a fizetési mérleg átláthatóságára. Az intézkedéssorozattal javul az ország nemzetközi megítélése és versenyképessége. A legfelső döntéshozók modern bankrendszer kiépítését tűzték ki célul. A kormány támogatja az innovációt, újragondolták a kötelező tartalékolási rendszert és csökkentették a szükséges tartalékrátát, eltörölték a kereskedelmi bankok számára előírt hitelplafont, változott a követeléskezelés gyakorlata és a kereskedelmi bankok belső ellenőrzése. Összességében a pénzügyi szektort érintő intézkedések előnyös változásokat hoztak. 1998-tól az adópolitika reformtörekvései szembetűnőek (az adóbeszedés és adminisztráció reformja, az adóellenőrzés, az önbevallás, az ügyfélszolgálati hálózat, stb.). A hivatalos megfogalmazás gyakran alkalmazza a "közeli jövőben" meghatározást, vagyis a határidő nélküli céljelölést. Ezt a homályos határozottságot használják a pénz- és tőkepiac kialakulására. A kormányzat ugyanakkor sürgeti a veszteséges bankok bezárását. (Fő oka a versenyképtelen állami nagy-

vállalatok életben tartása, a sokszor behajthatatlan hitelállomány.) A hibás hitelezési gyakorlat súlyos kolonc. A bankok 1997 óta tettek ugyan lépéseket a veszteségek leírására és az üzletvezetés színvonalának javítására, mégis számos problémát maguk előtt görgetnek. A jogrendszer megszilárdítása nélkül nehéz betartatni a szabályozást. Néhány intézmény, a rövid távú előnyök érdekében, a piaci szabályokat változatlanul megkerüli.

Legaggasztóbb a pénzügyi rendszer felügyelete, bár a mechanizmus megerősítésére harcot hirdettek a törvénytelen pénzügyi tevékenységet folytatók ellen. A felderítés során büntetésként számos intézményt bezártak. A hivatal alacsony hatékonysággal működik és a jogi eszközök helyett inkább adminisztratív módszert alkalmaz, és nem követi a piaci változásokat.

A piaci viszonyok térhódításával és a WTO-val szemben vállalt elkötelezettség értelmében Kína folyamatosan felszabadítja a gátakat, illetve lebontja a meglévő földrajzi akadályokat. A bankoknál üzleti diverzifikáció figyelhető meg és új termékekkel jelennek meg (hitelnyújtás ingatlanvásárláshoz, gépkocsivásárláshoz, tanuláshoz, utazáshoz és tartós fogyasztási javak vásárlásához, valamint számlavezetőként export-támogatás nyújtása). Sokat beszélnek a külföldi veszély réméről, azaz a globális versenyről. (A tizedik ötéves terv kezdete előtt 1999-ben a külföldi bankok fióküzletei 31,8 milliárd USD értékű aktívával rendelkeztek, ami a teljes aktívák 2%-a volt.) Mégis, a nagybankok csak lassan változnak és a szervezeti reformot vegyes érzelmekkel fogadják. Némelyek az előkészület során versenytársakból partnerekké válnak és összeolvadási egyezményeket hoznak tető alá. Főleg a regionális bankok menekülnek a nagyok hóna alá. A haladás ellenére azonban még valószínűleg hosszú évek telnek el, mire a pénzügyi intézményeik versenyképesek lesznek olyan nagybankkal mint pl. a Citibank.

A külföldi tőke részvétele a nagyberuházásokban

A külföldiek által befektetett tőke döntő szerepet játszik a nemzetgazdaság fejlődésében és a reform folytatásában, a gazdaság tovább nem késleltethető szerkezetátalakításának felvállalásában. (A világ 500 vezető multinacionális cégéből 400 jelen van a kínai piacon.) Kína 1993 óta a legnagyobb tőkevonzó képességgel rendelkező fejlődő ország, amely hozzájárul világgazdasági szerepének növekedéséhez. A külföld elől elzárt érzékeny termékek és szolgáltatások köre szűkül. A WTO-tagság is növeli és kikényszeríti a tudomány-, technológia- és tudásközpontú gyors gazdasági fejlődést. 1998-ban az ázsiai krízis ellenére 45,5 milliárd USD rekord volumenű működőtőke érkezett az országba. Az 1999-es év némi visszaesést hozott, de Kína az USA és Nagy-Britannia után így is a harmadik helyen állt a külföldi tőke fogadásában. 2001-ben 46,9 milliárd USD közvetlen külföldi tőkebefektetés jutott az országba (egy év alatt 15%-ot növekedett) és relációját tekintve kétharmada "kínai", azaz hongkongi, tajvani és makaói. A WTO-csatlakozás után megindult a működőtőke, 34 ezer új külföldi céget jegyeztek be. A kínai Külkereskedelmi és Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma statisztikai közleménye szerint 1980-tól 2002 végéig összesen 448 milliárd

USD áramlott be az országba. A kormányzat a külvilág felé való nyitás és tőkefogadás célzatával mind több üzleti lehetőséget tár fel külföldi befektetők előtt. Bizonyos területen kiemelten ösztönzik a külföldi vállalkozásokat a kialakuló tágabb mozgástér kiaknázására (pl. kedvezőbb adózási szabályok vonatkoznak a külföldi befektetéssel megvalósuló energiaügyi és kommunikációs projekteknél, a fejlett technológia és berendezés importja mentesült a vámtarifa és a hozzáadott értékadótól) és ezzel a célszektorok felé irányítják a forrásokat. Az ajánlott területek közé sorolják a mezőgazdasági technológiafejlesztést, az infrastruktúrális befektetéseket (víztárolók és öntözőrendszerek, kommunikációs projektek, városi környezetvédelem, lakásépítés, stb.), az állami vállalatok technológiai megújítását (energia- és nyersanyagtakarékosságot jelentő, vagy szennykibocsátást csökkentő projektek) és termékkorszerűsítéssel járó technológiák bevezetését (tekintettel a nemzetközi piacrajutásra, az export növelésére), a szállítmányozást, technológiatranszfereket, hiánycikknek minősülő piacképes új berendezések gyártását érintő és nyersanyagprojekteket. Egyszerűsítették a vállalkozásalapítást, tart a jogrendszer kiigazítása, javul a befektetők védelme. Ezen túlmenően a regionális gazdaságok több figyelmet kapnak (közép- és nyugat-kínai befektetések). Néhány éven belül teret nyerhetnek a 100%-os külföldi tulajdonú pénzüzetek és leányvállalatok, de a kínai gyakorlat szerint előbb minden elképzelést alapos próba alá vetnek.

A húzóágazattá vált idegenforgalom fejlődése

A bruttó hazai termék növelésében az idegenforgalom - mint egykor az acélipar - húzóágazatként kap szerepet. 2000-ben a nagy infrastruktúrális beruházásokat kiváltó szektor bevétele 55 milliárd USD volt, 2001-ben meghaladta a 60 milliárdot (17,8-et költöttek a külföldiek, 42,5-et a belföldi turisták). A növekmény az előző évhez képest 2000-ben 13%, 2001-ben 10,5%. Az ország nagyratörő, 20 éves idegenforgalmi programja a világelsőség elérését tűzte ki célul. A kínai idegenforgalmi vonzerő azonban a külföldi átlagturista számára még mindig csak Pekinget jelenti (Tienanmen-tér, síremlékek, Nyári palota, Nagy Fal, stb.). A látogatások központja a Tiltott város és a palotamúzeum (az óvárosban mintegy 120 kulturális helyszín kereshető fel). A Nagy Fal 1952. évi megnyitása óta 100 millió turistát fogadott. A külföldi promóciókban is többnyire az ismert színhelyeket kínálják. A turisztikai fejlesztésben terjednek az újszerű kezdeményezések, de a központilag támogatott fővárosi ágazat elsőbbséget élvez. A 2008-as olimpia rendezési jogát elnyert Pekingben 21,7 milliárd USD-t fordítanak majd infrastruktúrális építkezésekre (metró, nagy sebességű közlekedési hálózat), környezetvédelmi intézkedésekre, a zöld felület növelésére és informatikai beruházásokra. Az olimpiai előkészület a GDP-t évente várhatóan 0,3%-kal emeli és az ország megnyitását nem elhanyagolható módon felgyorsítja.

Pekingben a nagyváros fejlett nemzetközi turisztikai megapolisszá alakítására összpontosítanak. Ehhez nem csupán a külső versenytársakkal kell megküzdeni, hanem a belső problémákat is kezelni kell: higiénia és tisztaság, levegőminőség, műemlékvédelem és a szolgáltató létesítmények gyors fejlesztése. Három nagy turistakört vázol-

tak fel a stratégiai tervezéskor: a belvárosi bevásárló- és szórakoztató központ, a külvárosi és elővárosi rekreációs kör, valamint a hegyvidéki terület a Nagy Fal városnéző körével. Peking unikuma, hogy szinte havonta fedeznek fel bemutatásra érdemes relikviát. A szerző kínai tartózkodása idején, 2000 augusztusában élőben közvetítették a nyugati Han-dinasztia (i.e.206. - i.sz.25.) idejéből származó császári sírbolt feltárását. A földhalom alatt megbúvó lelet akkor került a figyelem központjába, amikor a fosztogató tolvajokat rajtakapták. A helyszín az i.sz.265-420. tájékán fontos szerepet játszott, ilyen korú relikviák eddig is kerültek elő, a területen átfogó kutatás 2000-ig mégsem történt. Hiába ugyanis a gazdasági reformfolyamat, ha a műemlékvédelemből a politikai ideológia nem halt ki. Ekképpen alakul a sorsa a fővárosban régi nyári palotaként ismert területnek, amely a városkép szégyenfoltja. Az ott meghúzódott családok életkörülményei rossz hírt keltenek. A jelenlegi nyári palotánál nagyobb és a Csing-dinasztia idején öt császár uralma alatt 150 évig épült együttest az angol és francia csapatok 1860-ban kifosztották, lerombolták és felgyújtották. Néhány falmaradvány és pillér maradt meg. 1983-tól folyamatosan napirenden tartották a rekonstrukciót, végül azonban a politika akarata érvényesült, amely elutasította a császárságra emlékeztető híres park helyreállítását. Végül azzal a feltétellel engedett a pártvezetés, ha a romokat nevelő céllal meghagyják és kizárólag a maradványokat mutatják be.

Az idegenforgalom, mint fellendülő szektor, a kínai műemlékvédelmet és városvédelmet nem a kívánatos mértékben segíti elő. Peking ebben is kivétel. A Kulturális Relikviák Hivatala 2000-ben indította el városvédő programját. Elérték, hogy szabályozzák a történelmi környezetben a városarculatot rontó magas felhőkarcolók építését, az öreg épületek karbantartását. A házak többségével megépülésük óta nem törődtek. Az új rendszabállyal elkezdődött az illegálisan felhúzott épületek elbontása, a területfüvesítés és fásítás. A leglátogatottabb helyszíneken kötelező a külső felújítás (ötévente a falazat átfestése), illetve az üvegportálokat és ablakokat évente legalább egyszer takarítani kell. A betarthatóság azonban nehéz lesz és az épületek belsejét nem érinti az előírás.

Peking legjobb gyakorlatot kereső példája kevés helyen ragadós. Rendszerint elhanyagolják az ősi romok, a történelmi emlékhelyek állagmegóvását. A gazdasági növekedés és a történelmi örökség védelme között ellentét húzódik. A korlátlan városi fejlesztés régi épületek tömegeit pusztítja el. Rémálomszerű, ami esetenként autópálya-építéskor történik. A Szang-dinasztia alatt fővárosként szerepelt Anjangnál az autópályaépítés időszámítás előtti emlékeket tüntetett el, holott ezen a helyszínen fedezték fel a kínai írásbeliség állati csontokra vésett első emlékeit. A buddhista relikviákat a háború és kulturális forradalom pusztításainak éveiben fenyegette hasonló veszély. A selyemút mentén fekvő több ezer ősi emlék (9000 rom, ezer évnél régebbi) megmentésére léteznek kezdetleges projektek. A legszegényebb nyugati országrészben a régóta várt gazdasági fejlesztés hordozza a legnagyobb veszélyt és hivatalos megfogalmazás szerint még csupán a szükséges pénzeszközök feltérképezésénél tartanak. Az ún. Három szurdok erőmű példáját pozitívumként emlegetik (a Jangce-folyónál 87 templomot és törté-

nelmi épületet helyezték át, a 61 régészeti helyszínen talált legrégebbi leletanyag 8000 éves), de erről döntsön az olvasó. A világ legnagyobb duzzasztógátjánál, ahol a szurdokok szépsége évszázadok óta költőket ihletett meg, az építkezés hatalmas változással jár. Az elárasztással megemelkedő vízszint 2000 éves települést, a Ming-dinasztia idejéből 400 éves lakóházakat, érintetlenül megőrzött hagyományos életformát temet a víz alá.

A központ turisztikai vonatkozású intézkedéseinek jelentősebbike az "ünnep-turizmus", a szabadságolási rendszer újragondolása (1999). A hosszított (3-7 napos) ünnepet a lakosság nyomban megszerette és máris hagyománnyá vált. A szabadság hosszabb élvezésére évente három ízben nyílik mód: az október 1-jei nemzeti ünnepnap, a tavasz-ünnep és a május 1-jei nemzetközi ünnepnap nyomán. 1999-ben az első roham meglepte a nagyvárosokat, ahol a látványosságok kénytelenek voltak korábban nyitni és később zárni. 2002-ben 200 millióan keltek útra és 8,4 milliárd USD-t költöttek. A szabadságolás a polgárokat nyíltan fogyasztói társadalomba tereli. A kínaiak (főleg a fiatalok) az ünnepnapokon jóval többet vásárolnak mint egyébként (legyen az háztartási készülék, vagy ruhanemű), amit a bevásárlóközpontok leértékelései is serkentenek. Azóta egyre többen élnek a szabadidő által kínált lehetőséggel, bár a tömegturizmus átgondolatlan erőltetése ellenére szerény a belföldi idegenforgalom. A kényszerszabadságolás központi módszere alapvető, a belső turizmust akadályozó problémákra hívta fel a figyelmet. Az utakra kiáramló tömeg a forgalom leterheltségéhez és lakossági ellátási zavarhoz vezetett. Bizonyosodott, hogy a kapacitás nem elegendő, a szolgáltatók nincsenek felkészülve. Napirendre került a szállítmányozási szektor fejlesztése. Javul a légi járatok kihasználtsága és mindinkább a tényleges utazási igényhez igazítják a járatokat. A légiszállítók együttműködése több és sűrűbb járatindítást hoz (főleg a nemzetközi és hongkongi járatokon), illetve a főbb repülőterek egymással hatékonyabb légi járat-hálózatot alakítanak ki, a kisebb térségekre kiterjesztett járatok is szerephez jutnak. A vasútfejlesztés üdvözlendő elhatározása, hogy javítják a menetidőt, a vonatokat megpróbálják tisztán tartani (a WC-tisztaságot fenntartani nehéz lesz), elegendő ivóvízről gondoskodni és légkondicionálást biztosítani (a magas páratartalom elviselhetetlen hosszabb utazás során). Felesleges tagadni, Kínában a rezidens utazók döntését nem befolyásolja a higiénia, a biztonsági helyzet és a szolgáltatás színvonala. A minőségi tényezők egyelőre nem játszanak jelentős keresletnövelő tényezőt, amiben közrejátszik, hogy a turizmus alakulását alapvetően a belföldi forgalom határozza meg. (1989-ben 240 millió kínai utazott az országon belül, 2001-re 780 millió.) A nagyvárosokat elhagyva a színvonal legfeljebb a belföldiek számára megfelelő, de nem elégíti ki a külföldiek elvárását.

A kínai az emberiség egyik legrégebbi civilizációja (5000 éves), az ország rejtett történelmi és kulturális emlékek tárháza. A kiaknázásra váró idegenforgalmi értékek sorában valóban különlegességek szerepelnek, de a külföld előtt ismert és ismeretlen kuriózumok jobb bemutatását és értékesítését a kínaiaknak még tanulniuk kell. Turfántól 20 km-re (Hszincsiang-Ujgur) az óvárosnak nevezett 2000 éves terület a világ legnagyobb

és hajdanán katonai szempontból legjobban védett agyagvárosa, szinte érintetlen. A Közép-Kínában lévő Lojang (Honan nyugati részén) a hét ősi kínai főváros egyike, de első az elsők között, hiszen a legkorábbi és leghosszabb ideig volt főváros (13 dinasztia 96 császára alatt 1529 évig). A természeti látványosságok környezetében fekvő várost 2001-ben csupán 80 ezer külföldi kereste fel szemben a 4,5 millió belföldi turistával. Nevezetes a 600 különböző fajtát felvonultató, 1500 éves kultivációs múltra visszatekintő bazsarózsa-kultúrája, amely áprilisban tömegeket vonz. Hangcsou (Kelet-Kína Csöcsiang tartományában) a kínai civilizáció másik gyöngyszeme, egykor az ország kulturális, gazdasági és politikai központja, fővárosa, amelyet Marco Polo egyszerűen úgy jellemzett, mint a világ legméltóságosabb városa. Tibetben a dalai láma nyári palotája és a palotakert a kultúra és vallás élő múzeuma (30 ezer relikvia tekinthető meg). A tangkancsei melegvízű tó (vize főleg káliumban, nátriumban és radon elemekben gazdag) a Tang-dinasztia óta (i.sz.618-907) működik kiemelkedő rekreációs helyként, Európában vajon hányan hallottak róla? Szecsuan büszkesége a legszentebb buddhista kultikus helyek sorában jegyzett lönsani környezet a világ legnagyobb ülő testhelyzetű buddha szobrával (a sziklába vésett szobor 71m magas, i.sz.803-ra készült el, ezer kisebb buddha szobor veszi körül és a hegyen templomok tucatjai működnek). Az óriás buddhát egyszerűen "Milliárdosnak" nevezik a helybeliek, mert a turisták évente dollár-milliókat költenek szállásra és ellátásra, belépőkre és ajándéktárgyakra. Csengtutól 40 km-re hét évtizede fedezték fel a világ legnagyobb keleti városaként számon tartott települést (12 km²-en fekszik, történelme 2875-4070 évvel ezelőtti időkgig vezethető vissza). Krisztus előtt a 21-5. században élt civilizáció ereklyéi kerültek elő. Az értékek ellenére a helyszínek sokszor elzártak a nyilvánosság elől (állaguk, karbantartásuk sem megfelelő).

Milyen lendülete van a külföldi utazásoknak és kik utaznak külföldre? Az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején óriási méretet kezdett ölteni a rokonlátogatás a kulturálisan és földrajzilag közel eső Thaiföldön, Malajziában, Szingapúron (diplomácia kapcsolatok eredményeként ez az első három olyan célország, amelyet a kínai polgárok előtt megnyitottak, miközben Magyarország 2003-tól lett ajánlott célállomás) és a Fülöp-szigeteken. Az 1990-es évek elején 3 milliónyian utaztak külföldre, 1999-ben már 9,23 millió utazó volt, 2001-ben pedig 12 millió. Az életszínvonal javulásával, a jövedelem növekedésével, a több szabadidővel, a magasabb képzettséggel, az államilag elfogadott célországok körének kibővítésével lényeges változások történnek, ám az adminisztratív korlátok élnek és nem minden kínainak adatik meg a szabad külföldi utazás lehetősége. Az állapot fenntartásával a kormányzat részben a külföldi valuta kiáramlását szeretné fékezni, hogy ne engedje csökkenni az idegenforgalmi mérleg számottevő aktívumát. Fő utazók a tanult és fiatal réteg. A kínai utazók életkorára magyarízatot ad, hogy a 30 éven aluli fiatalok a legjobban keresők, utánuk a 41-45 évesek következnek. Egyértelműen a kulturális forradalom idején nevelkedtek az oktatási rendszer kárvallottai, miközben a reformokkal javult a képzettség és nőtt az átlagjövedelem.

Kézenfekvő a kérdés: a mesterségesen fenntartott gátak tengerében valóban létezhet-e kínai gazdasági csoda? A növekedési mutatók önmagukban azt sejtetik, hogy igen. Az elmaradott gazdasági helyzethez képest persze könnyebb volt bruttó értelemben elérni az ugrást, majd a "Made in China" jelzést javuló tartalommal megtölteni. A kormányzat a bruttó nemzeti termék 8% körüli tartós, fenntartható növekedésével számol, de a növekedési ütem fenntartásához egyre több állami intézkedéssorozat szükséges. A pezsdülő Kína továbbra is a világ egyik leggyorsabban növekvő gazdasága maradhat. Gazdasági teljesítményben az ország felzárkózott a világgazdaság hatalmaihoz (ám az egy főre vetített GDP alig éri el a fejlődő országok átlagát).

Kínai csoda márpedig létezik, arra gondolva, hogy a nyitás kezdete óta eltelt bő két évtized alatt a belföldi és a nemzetközi helyzet alapos változáson ment át. A változó környezetben Kína bi- és multilaterális gazdasági és kulturális kapcsolatok sorát hozta létre. A globalizáció trendje nyomást gyakorol a pénzügyi életre, a befektetésre, a termelésre, a kereskedelemre, a tudományra és technológiára, azonban a változást nem lehet az öntörvényű Kínától kikényszeríteni nagyobb mértékben és ütemben mint ami e szuper erőközpont érdekeit szolgálja. Változatlanul akut probléma a korrupció, a vallásszabadság, a börtönmunka, az emberi jogok, a szerzői jog sérelme... és volna még mit visszaesőnek minősíteni. Kína arculatához hozzátartozik az illegális kereskedelem, a csempészet és a dömpingszerű hamisított termékek. Ezek visszaszorítását gyengén kezelik, de élénkebben foglalkoznak vele. A hírforrások széleskörű hatósági rajtaütésről tudósítanak. A piaci látszat-tisztogatás nem nevezhető eredményesnek, inkább a külvilágnak szóló pótcselekvés. Az ellenőrök félnek a népharagtól és léteznek olyan országrészek, ahol a helyi kormányzat nem hajlandó együttműködni a hamisítás elleni kampányban.

A nemzetközi tiltakozásokat és fenyegetőzéseket Kína soha sem vette komolyan. Tisztában van azzal, hogy amikor a fő döntések meghozatala a gazdasági érdekek mezsgyéjén történik, az érzelmek háttérbe szorulnak. Számítása bejön. Folyik a verseny az 1,3 milliárd lakosú piacért. Elég feleleveníteni, hogy a fenntartásaival sokáig aggodalmaskodó washingtoni képviselőház geopolitikai okból végül jóváhagyta Kína WTO-tagságát, mert az amerikai vállalatok a kínai befektetések legnagyobb haszonélvezői.

Egyelőre a Kínai Kommunista Párt 2002. novemberi, immáron negyedik generációváltását sem szabad túlértékelni, a kongresszus az előre megírt forgatókönyv szerint inkább alkalom volt a formai változásokra. A régi vezetők őrzik befolyásukat, nem vonultak vissza teljesen a hatalomtól, hanem megnevezték a régen kijelölt saját - szintén nem fiatal, 60-as éveiket taposó - embereiket és a háttérbe húzódtak irányítani. A forgatókönyv folytatódott 2003 márciusában: az új állami vezetők azok a pártemberek lettek, akik a folyamatosságot garantálhatják: Hu Csin-tao új pártfőtitkár lett az államfő, Ven Csia-pao addigi miniszterelnök-helyettes a miniszterelnök, és Vu Pang-kuo volt miniszterelnök-helyettes került a kínai törvényhozás élére. Megőrizte befolyását a korábbi pártfőtitkár-államfő Csiang Cö-min, mint a központi katonai bizottság vezetője. Vitathatatlan ugyanakkor, hogy a kommunista párt áldásával Kína számára a választott fejlődési pálya további, szélesebb lehetőségeket tartogatott.

A szerző 2000-ben kínai állami ösztöndíjjal jutott el Szecsuan tartományba, ahol a BRTC állami kutatószervezet biogáz programjában vett részt, és a megújuló erőforrások helyi gazdaságra gyakorolt hatását vizsgálta. A tanulmány a Kínai Népköztársasággal foglalkozik. Peking a menekülő nacionalisták által 1949-ben elfoglalt Tajvant (Kínai Köztársaság) az "egy Kína" elv alapján az ország részének tekinti. Kész volna haderővel fellépni abban az esetben, ha a tengerszoros másik oldalán Tajpej kikiáltaná a függetlenséget. A fejlett piacgazdasággal és többpárti demokráciával rendelkező Tajvan elfogadhatatlannak tartja az újraegyesítést, elutasítja a Hongkongnak és Makaónak biztosított "egy ország két rendszer" elvét. Tajvan és a népi Kína közeledését azonban gazdasági megfontolások mind ésszerűbbé teszik.

Leányka arcmás